

fanatique du petit imam! Il vous a rappelé que vous pouviez vous battre, il vous a même expliqué que ça vous ferait du bien.' Naar het einde toe danst Hajera met het skelet van het integrisme en houdt ze een lange monoloog waarin ze de oorzaak van het religieus fanatisme in Algerije analyseert.

Ook de problematiek van de Maghrebinse jongeren in de diaspora, de zonen en vooral de dochters van geëmigreerde Algerijnen, wordt aangehaald, wanneer Hanane haar moeder verklaart: 'Mais qu'est-ce que tu veux? Que je vive toute ma vie de souvenirs? Tu veux que je te dise? J'aime la bière, le jambon, le jazz, le papier hygiénique, les femmes qui montrent leurs fesses, les gens qui disent tout le temps "c'est pas mon problème", les arbres qui perdent leur feuilles, et tout ce qui fait vomir.' Het betreft hier hetzelfde type discours als dat van het *théâtre beur* van de jaren '80.

Le zajel maure du désir

Djabali's derde stuk, *Le zajel maure du désir*, is nog concreter. Het werd in '98 geënsce-neerd door de genoemde Ali Kheder. Het behandelt het verhaal van een Algerijnse vrouw die haar vaderland verliet omdat ze niet meer geloofde in het gevestigde politieke regime. Haar man, politicus en nog vol idealen, had verkozen in Algerije te blijven en verder te werken aan de heropbouw van het land. Gedurende vijftien jaar schrijven ze elkaar. Op een dag beseft ook hij dat de zaak hopeloos is en beslist hij zijn vrouw te gaan vervoegen. Maar net op het moment dat hij wil afreizen, ontploft er een bom in de luchthaven van Algiers. De hele nacht wacht zij op nieuws, overgeleverd aan kwellende herinneringen en twijfels, die worden gepersonifieerd op de scène. Tegen de morgen staat hij eindelijk aan de deur. Na een moment van wederzijdse vervreemding, volgt een gelukkig en sereen weerzien.

Deze tekst, die bijna een autobiografie van Djabali zelf zou kunnen zijn, laat zich in met een individueel maar prototypisch lot: het lot van de (Algerijnse) balling. Door de anonimiteit van de personages (Elle en Lui), lijkt de tekst te concrete referenties te willen vermijden. Ook hier worden individueel en collectief lot dus automatisch verbonden. Tegelijkertijd poogt de tekst de Algerijnse actuele toestand te definiëren.

Van bij het begin wordt de fundamentele situatie van de balling aangeduid, en wel via de regieaanwijzingen: de balling is iemand die nergens thuis kan komen. Wanneer Elle de scène opkomt, staan musici en technici alles nog in gereedheid te brengen. Het is er een onthutsen-

de en ontmoedigende rommelboel. Bovendien staat er gedurende het hele verloop van het stuk geen enkel vast decorstuk op de scène. De scène is leeg en de decorstukken en rekvisieten worden aangesleept wanneer ze nodig zijn, om vervolgens weer te worden verwijderd. Dat leidt consequent naar de eindconclusie van het stuk, dat niets eeuwig is, dat alles vergaat en dat daarin net de vruchtbaarheid van de culturen schuilt. (Maakt het thema van de levensnoodzakelijke dood, dat we ook in *Sa Naqba Imourou* en in *Cinq mille ans de la vie d'une femme* aan-troffen, deel uit van een overlevingsstrategie?)

Alvorens de personages tot die slotconclusie komen, moeten ze een heel leerproces door. Reeds in de eerste scène duikt het thema van het heimwee op. Heimwee is als gist voor de herinneringen. Het maakt ze op een gevaarlijke manier mooier. Gevaarlijk, omdat dit proces kan leiden tot het mythiseren van een glorieus verleden en bijgevolg tot een soort van verlamming tegenover het heden. Dat is de situatie van veel Arabische landen op dit moment. Zij ziet dan ook in: 'Mes nostalgies, vous m'emmenez à la mort!' Ze beslist haar herinneringen niet meer toe te laten in haar heden. Herinneringen zijn immers bedrieglijk, zoals Lui haar naar het einde toe verzekert: 'Il n'y a plus de chez nous, tes souvenirs mentent, il n'y a plus de rires, plus de musique, plus de pays. Et là-bas, il n'y a plus ni toi, ni moi.' De Arabische wereld is ontzet, het Arabische volk leeft in ballingschap. Maar zij moeten vooruit denken, niet achteruit.

In *Le zajel maure du désir* treffen we een pan-Arabische visie aan. (Ondanks de dramaturgie van het stuk verschijnen deze verwijzingen naar de Arabische beschaving, alsook de alomvattende visie op een duizendjarige geschiedenis van bij zijn prille begin via de mythe van Gilgamesj en de referenties aan de Mesopotamische beschaving, als evenzoveel strategieën om tenminste voor even in het verleden en zijn mythische grootsheid te verwijlen.) De oude Arabische cultuur wordt beschouwd als zijnde vervat tussen, in het oosten aan de 'Perzische' grens, de dichter Omar Khayyam, en, in het westen aan de grenzen van Andalusië, de dichter Aragon. Deze laatste is immers de auteur van *Le fou d'Elza*, een bundel *zajels* in het Frans. Een *zajel* is een strakke dichtvorm uit het Moorse Andalusië, waarbij de gesproken Arabische taal in een streng metrum werd gegoten.

Le zajel maure du désir toont de Arabische wereld daartussen, geenszins monolithisch, in een proces van zelfdestructie. Onophoudelijk meldt de radio negatief nieuws uit het Arabische verleden en heden: de Arabische wereld doodt

haar eigen dichters en intellectuelen. De pan-Arabische visie blijkt duidelijk uit het feit dat de door hun eigen overheden vervolgd of geëxecuteerde dragers van de Arabische cultuur (zoals Ibn Al Muqaffā, Abou'Ala Al ma'arri, Al Hallaj, Salman Rushdie enz.) vermeld worden zonder aanduiding van hun specifieke nationaliteit. Ook over het integristisch terrorisme wordt er uitvoerig bericht, op een uiterst sarcastische toon die de macabere zelfspot niet uitsluit: 'On vient de retrouver les corps de dix-sept jeunes filles.(...) Elles ont toutes été violées. Immédiatement interviewé, le responsable du massacre, qui revendique le crime collectif, a expliqué les raisons de ce viol: les vierges vont au paradis, (...) c'est pourquoi les serveurs de la religion ont fait le nécessaire pour les [ces impudiques] orienter vers l'enfer. Aucun des pays sous la loi du Prophète n'a protesté. (...) quelques partis socialistes occidentaux s'efforcent d'approfondir leur notion de respect des cultures étrangères afin de mieux saisir le bienfondé de ce crime.' De Arabische cultuur vernietigt zichzelf, maar de westerse wereld is daar niet volledig vreemd aan. In het bijzonder in verband met het Algerijnse fundamentalisme, worden de oorzaken gezocht in een samenspel van krachten op mondiaal niveau: 'Un homme politique européen de droite propose la reconnaissance et la légitimation des assassins afin d'accélérer la possibilité de partage des ressources du pays et le processus de disparition des citoyens.' De spottende toon doet niets af aan de ernst van de analyse.

Het is opvallend dat de fictie die *Le zajel maure du désir* tenslotte is, zozeer verankerd zit in de Algerijnse actualiteit dat het een forum biedt aan een erg concreet politiek debat. Ook de echtgenoten krijgen na hun weerzien een politieke discussie in de mond gelegd. Frappant daarin is het thema van het directe engagement in de Algerijnse politiek en landsproblematiek, dat van bij het begin van het stuk wordt aangekondigd: 'Elle: Tu croyais au pouvoir, et c'est vivre pour rien!/ Lui: Tu t'en es détournée de ce combat, tu vois le résultat?/ Elle: C'était déjà pourri. C'est à l'ignorance qu'il fallait s'attaquer.' Sluimert daar een schuldgevoel van de balling die deserteerde, die zich niet engageerde tot het bittere eind?

Dat is niet de enige kwelling van de balling. Losgemaakt van zijn geboortegrond, wordt hij ook achtervolgd door de vraag naar zijn identiteit: 'Elle: (...) reflet de moi que je ne connais pas, sauf de t'avoir entrevu de miroirs en miroirs dans les yeux de ceux qui m'accueillaient.' Opnieuw wordt deze identitaire vraag gesteld met betrekking tot niet alleen het individu, maar ook de hele natie en ten slotte de hele Arabische